

PANE, PRIDAJ ZLA SLÁVNÝM ZEME¹
O čo v chráme prosíme počas Veľkého pôstu?

Pre vyslovenie pravdy je potrebná smelosť, rozhodnosť. No prv, kým pravdu vyslovíš, musíš pravdu pochopiť. Smelé srdce, ale ľstivé, za pravdu prijme nepravdu, za skutočnosť ilúziu. Ľstivosť aj na všetko ľstivo pozerá: odsudzuje, nadáva, chrlí hromy a blesky. Pravdu chápe len čisté srdce. Čisté srdce je aj milostivé. Milosrdenosť je rízou lásky, láska sa oblieka do milosrdenstva, ako sa jarná zem odieva do krásy jemných kvetov. Milosrdenstvo pre blízkych hľadá spásu, no Boh dáva spásu takými cestami, nad ktorými sa my, hriešny ľudia, občas nie sme schopný ani zamyslieť.

Veľký pôst je pre nás obdobím veľkých odhalení. Aj na prvý pohľad pre nás nepochopiteľný bohoslužobný text môže obsahovať podivné pravdy. Na bohoslužbe utiereň, tam, kde sa obyčajne spieva *“Boh a Pán sa nám ukázal“*, vo všedné veľkopôstne dni počujeme spievať *“Aleluja“* s veršami.

Prvý verš znie: *„Od noci duch môj túži po Tebe, Bože, lebo svetlom sú Tvoje prikázania na zemi“*. Tento verš je mi úplne jasný. Všetko, čo je od Boha, je svetlo, lebo On sám je Svetlo². Aj Božie prikázania sú svetlom. Skúste v noci cestovať s vypnutými svetlami. Tak je to aj žiť na zemi bez svetla prikázaní.

Druhý verš znie: *„Naučte sa pravde žijúci na zemi“*. Nakoľko je tento verš zrozumiteľný, natoľko je *“žijúcimi na zemi“* ťažko splniteľný. Tí, ktorí sú hladní a smädní po pravde, sú blažení. Takých Pán bezpochyby nasýti³.

Tretí verš znie: *„Závisť prijme nepoučených ľudí“*. Čiže, *“závisť prijme“* tých, kto sa nenaučil Božej pravde, spomenutej v predchádzajúcom verši. Spomeniem ešte slová Pána o poslednom súde: jedných postaví, ako Jemu verné ovečky po svojej pravici, druhých, ako tvrdohlavých kozlov po svojej ľavici – *„a títo pôjdu do večného trápenia a spravodliví do večného života“*⁴. Či nebudú odsúdení závidieť spaseným? Budú, a ešte ako. Práve tých, čo sa zriekli účasti na Božej pravde *“prijme závisť“*.

Štvrtý, posledný verš, znie: *„Pridaj im zla, Pane, pridaj zla slávnym zeme“*. Tento verš už vo mne vyvoláva rozpaky.

Ty, Bože, si absolútne Dobro, Láska, Pokoj a najvyššia Milosť. Prečo sa k Tebe modlíme, aby si *“pridal zla slávnym zeme“*? Vôbec, kto sú *“slávni zeme“*? Aké je to *“zlo“*, o ktoré prosíme, aby im ho Pán pridal? Poďme sa na to pozrieť.

Kto sú “slávni zeme“

Na začiatok treba povedať, že bohoslužba tie slova prevzala od proroka Izaiáša. No v našich prekladoch sa ich nesnažte hľadať. V chráme počujeme cirkevnoslovanský text Biblie, a tie slová sú doslovným prekladom zo Septuaginty (*πρόσθεε αὐτοῖς κακά, κύριε, πρόσθεε κακὰ πᾶσιν τοῖς ἐνδόξοις τῆς γῆς*⁵) – starogréckeho textu sedemdesiatich vykladačov. Naše preklady

¹ [«Господи, приложи зла славным земли»: о чем же мы молимся в храме Великим постом? pravoslavie.ru](http://pravoslavie.ru)

² 1Jn 1, 5.

³ Mt 5, 6.

⁴ Mt 25, 46.

⁵ [Read the Bible text :: academic-bible.com](http://academic-bible.com), 26 kapitola, 15. verš.

sa v niektorých prípadoch orientovali na staro-hebrejský masoretský text, preto sa miestami rozchádzajú s cirkevnoslovanským textom.

Môj pohľad sa zameriava na “slávnych zeme“, na tých “slávnych“, ktorým vyprosujeme, aby im Pán pridal nejaké pre nás nepochopiteľné “zlo“.

Vo Svätom Písme “slávni zeme“ nefigurujú veľmi často. Ale predsa figurujú. Čiže, slávnymi boli nazvaní predpotopní ľudia (obri), ktorí sa rodili po zmiešaní “Božích synov“, potomkov spravodlivého Séta, s “ľudskými dcérami“, potomkami Kaina (podľa výkladu svätého Efréma Sýrskeho, blaženého Augustína a iných): „*V tých dňoch boli obri na zemi, zvlášť od čias, keď Boží synovia začali vychádzať k ľudským dcéram, a tie im začali rodiť. Boli to silní, od dávnych čias slávny ľudia. Hospodin videl, že ľudská zloba na zemi je veľká a všetko zmysľanie ľudského srdca je ustavične naklonené len k zlu*“⁶.

V gréckom texte Starého Zákona (Septuaginte) sú “slávni ľudia“ doslova ľudia vznešení, ktorí si urobili meno. Medzi ľuďmi sa preslávili, urobili si meno, stali sa známimi. Len ta známosť sa ukázala ako nie celkom dobrá, súdiac podľa citovaného textu Písma. Podobne aj stavitelia nechválne známej veže v Babylone, neskrývajúci svoj zámer, namyslene uvažovali: „*Podme, vybudujme si mesto a vežu, ktorá svojim vrcholom bude siahať do neba, a urobíme si meno*“⁷.

Hovoríme tu o tých, ktorí si zamilovali ľudskú slávu viac, než slávu Božiu⁸. A aj sám Pán sa ich snaží poučiť: „*Ako môžete veriť vy, ktorí prijímate slávu jedni od druhých, a slávu, ktorá je od jediného Boha, nehľadáte?*“⁹

Čiže, “slávni zeme“ sú tí, ktorí si užívajú pozemskú slávu, hľadajú slávu tohto sveta, a úplne zabúdajú na Boha. Pýcha takých ľudí rozťahuje zvnútra. Ale podobná “sláva“ je klamlivá, ako záblesk fatamorgány. Je v nej skrytá nerozumnosť, ako je povedané v knihe Baruch: „*Ó, Izrael, aký veľký je Boží dom a aký obrovský je priestor, ktorý vlastní Boh! Je obrovský a nemá konca, je vysoký a nezmerateľný. Tam sa zrodili obri, tí od pradávna povestní, ozrutné postavy, čo sa vyznali v boji. Týchto si Boh nevyvolil ani im neukázal cestu poznania; zahynuli, lebo im chýbala rozumnosť, zahynuli pre svoju hlúposť*“¹⁰.

Vychádza, že “slávni zeme“ svojim životom nie sú až tak slávni. Sú to tí, o ktorých apoštol Pavol dosť prísne, ale presne povedal: „*Ich koniec je záhuba, ich bohom je brucho, ich sláva v potupe, lebo myslia iba na pozemské*“¹¹. Ich “sláva“ si s nimi nepekne zažartovala a poslúžila k ich potupe.

Toto sú “slávni zeme“, čiže pyšní, žijúci márnou, prázdnu slávou.

Tajomstvo Lásky je, že hľadá spásu dokonca aj cez veľmi kruté cesty, len aby sa ľudia kajali. Hľa, ako sa duchovný modlí na liturgii sv. Vasiľa Veľkého: „*Zachovaj dobrých v dobrom, zlých učíň vo svojej vládnote dobrými*“. Ale ako to urobiť? Veniec večnej, skutočnej slávy sa posielala tomu, kto sa pokoruje. Ale ako môžu “slávni“ dosiahnuť pokoru? Aby sme to zistili, posnažíme sa pochopiť, čo znamená “zlo“, ktoré prosíme pridať tým nešťastným “slávnym“.

⁶ Gen 6, 4-5.

⁷ Gen 11, 4.

⁸ Jn 12, 43.

⁹ Jn 5, 44.

¹⁰ Bar 3, 24-28.

¹¹ Fil 3, 19.

Zlo ako narušenie Božích prikázaní

Keď otvoríme Sväté Písmo uvidíme, že termín “zlo“, sa používa v dvoch významoch.

Prvý, základný význam, na ktorý by sme si mali dávať pozor je zlo ako *zločin, zlomyseľnosť*, zlé osočovanie a podobne:

- „*Kto zamýšľa urobiť zlé, toho budú volať zlomyseľným*“¹².
- „*Ale tvár Hospodina čelí proti konajúcim zlo, aby vyhladil ich pamiatku zo zeme*“¹³.

V tomto význame je zlo odopieraním Boha ako absolútneho Dobra, odopieraním Božích prikázaní a ustanovení, vrátane vlastného svedomia, ako Bohom do našej duše vloženého mravného zákona.

Pozrime sa na spravodlivého Jozefa, ktorý bol rodnými bratmi predaný do otroctva. Ocitol sa v Egypte, kde naráža na nám známe pokušenie. „*A zahľadela sa do oči Jozefa žena jeho pána a povedala: spi so mnou*“¹⁴. Všetko je jasné a nedvojzmyselné. Avšak, Jozef tento návrh rozhodne odmietol: „*Akoby som mohol vykonať tak veľké zlo a zhrešiť proti Bohu?*“¹⁵. Teda, v danom prípade je zlom, dokonca “veľkým zlom“, nazvané cudzoložstvo, čiže porušenie Božieho prikázania o čistote života a posvätnosti inštitútu rodiny.

Hľa, ako sám Pán definoval, čo vlastne zlo je: „*Čo z človeka vychádza, to poškrňuje človeka. Lebo zvnútra, z ľudského srdca, vychádzajú zlé myšlienky, cudzoložstvá, smilstvá, vraždy, zlomyseľnosti, klamstvo, necudnosti, závisť, rúhanie, pýcha, pochabosť. Všetky tieto zlá vychádzajú zvnútra a poškrňujú človeka*“¹⁶.

Zlo je odopieraním Boha a Jeho ustanovení. Také je zlo v svojom skutočnom a doslovnom význame. Je to tma, ktorá je absenciou svetla, a ten chlad, ktorý je absenciou tepla. Vzdialenie sa od Boha, ako Dobra, Lásky, Svetla a Čistoty je zlo.

Je jasné, že podobné zlo musí byť celkom vykorenené. A keď prosíme, aby v dušiach ľudí zažiarilo svetlo dobra, nemôžeme od Boha, skutočného Svetla žiadať, aby niekomu pridal zla v zmysle zlomyseľnosti a hriechu.

Zlo ako nešťastie (pohroma)

Vo Svätom Písme sa stretávame aj s druhým významom termínu “zlo“. Chápané je tiež aj ako nešťastie, nie blaho, ako protiklad šťastia a blahobytu. Väčšina ľudí práve takto vníma zlo. Je to všetko to zlé (neprijemnosti, súženia, bieda), čo sa s nami deje v peripetiách nedokonalého sveta.

V biblickom chápaní sa druhé zlo stalo zákonným následkom prvého. Ľudia sa odklonili od Boha, to je prvé zlo. Výsledkom takého vzdialenia sú životné nešťastia, ľudia znášajú hocaké peripetie, biedu, straty. Okrem toho aj nejaké epidémie.

Pán prostredníctvom proroka Jeremiáša zlom nazýva nešťastia poslané na Bohom vyvolený národ, čiže babylonské zajatie preto, že Hebreji páchali zlo v jeho prvom význame, odstúpili

¹² Prísł 24, 8.

¹³ Ž 33(34), 17.

¹⁴ Gen 39, 7.

¹⁵ Gen 39, 9.

¹⁶ Mk 7, 20-23.

od Božích prikázaní. „Pre všetku zlobu synov Izraela a synov Júdu, ktorú popáchali, aby Ma popudzovali k hnevu“¹⁷, za to, že „obrátili sa Mi chrbtom a nie tvárou“¹⁸, som naviedol na národ ten všetko toto veľké zlo – súženia, nešťastia, spustošenie rodnej zeme dobyvateľmi a otroctvo v ďalekej cudzine.

Nešťastia ľudí sú následkami hriechu. Ale tie nešťastia sú v rukách Božej Prozreteľnosti: „Či sa stane v meste niečo zlé, ak by to Hospodín nedopustil?“¹⁹.

My, slabí ľudia, nešťastia považujeme za zlo, taký je náš subjektívny pocit. Avšak, v určitých situáciách sú tie nešťastia pre nás veľmi, ale veľmi prospešné. Lebo zbúraním v duši pyšnej babylonskej veže sa v srdci buduje rebrík Jakuba, ktorý dušu vynáša k Nebesám: „Pravda, nijaká prísna výchova v tej chvíli sa nezdá radostná, ale trpká; neskôr však prináša ovocie pokoja a spravodlivosti tým, ktorých vycvičila“²⁰.

Nešťastie (pohroma) ako možnosť spásy duše

Ľudia zvyčajne za zlo považujú nešťastia, ktoré sa zosypali na ich hlavu, pričom si nevšímajú skutočné nešťastie – svoje vnútorné zlo, čiže odstúpenie od Boha. Ako ináč by sme ešte mohli byť spasení? Pretože, podľa výstižného vyjadrenia proroka Izaiáša, „zločinci činia zlo, áno, do zločinu sa ženú zločinci“²¹, treba ich nejako zastaviť. Ako zastaviť? Iba tak, keď zločinci citeľne pocítia zhubnosť svojho zločinu. Keď ten, kvôli ktorému plakali a nariekali iní, zrazu sám začne roniť slzy pokánia, a v jeho duši sa začínajú spásonosné zmeny.

Napríklad, potopa prvých, v hriechoch sa brodiacich ľudí, bola bezpochyby vnímaná ako zlo. Ale je tu neskutočné odhalenie, vďaka potope sa mnohý z nich zachránili, boli spasení. Pýtate sa: ako “spasení”? Ved’ boli Bohom potrestaní samotnou potopou. Práve preto boli ich duše spasené, lebo na zemi niesli trest. A potrestaní neznamena odvrhnutí.

V prvom liste apoštola Petra čítame: „Ved’ aj Kristus trpel raz navždy za hriechy, spravodlivý za nespravodlivých, aby vás priviedol k Bohu, bol usmrtený telom“²².

A svojou dušou zostúpil do pekla: „kázat’ aj duchom vo väzení. Oni kedysi veriť nechceli, keď Božia zhovievavosť vyčkávala za dní Noema, kým sa staval koráb, v ktorom sa zachránili z vody iba niekoľkí, celkovo osem ľudí“²³.

Teda, pri svojom zostúpení do pekla Pán kázal o spáse dušiam, ktoré zahynuli počas potopy hriešnych ľudí. Toto je výsledok: „Ved’ preto sa zvestovalo evanjelium aj mŕtvym, aby napriek tomu, že boli súdení u ľudí v tele, žili u Boha v Duchu“²⁴.

Hriešni ľudia, odsúdení zahynúť vo vlnách potopy, boli pred peklom zachránení, keď Pán zostúpil do pekla. Boli spasení preto, že pri veľkej potope znášali veľké utrpenia pre svoje hriechy, „kto trpel telom prestal hrešiť“²⁵. Aké to bolo hynúť v rozbúrených vlnách? Vyhňa

¹⁷ Jer 32, 32.

¹⁸ Jer 32, 33.

¹⁹ Am 3, 6.

²⁰ Heb 12, 11.

²¹ Iz 24, 16.

²² 1Pet 3, 18.

²³ 1Pet 3, 19-20.

²⁴ 1Pet 4, 6.

²⁵ 1Pet 4, 1.

utrení pretavuje aj tie najtvrdohlavejšie duše. No zachránili sa, samozrejme, nie len preto, že trpeli, ale aj preto, že sa zo svojich hriechov kajali.

Hľa, spadnúce na hlavy "slávnych" predpotopných ľudí nešťastie, nimi prijaté ako zlo, spasilo duše mnohých z nich. Apoštolom rovný Nikolaj Japonský to vysvetľoval takto: „Pridaj im zla, Pane, pridaj zla slávnym zeme... význam tých slov je veľmi jednoduchý a pôsobivý... "pouč pyšných nešťastiami" – samozrejme, pre ich spásu, – je akt Božej lásky“.

Čím menej hriechov spáchajú "slávni zeme", tým viac je to pre nich spásonosné. Pravdaže, toto všetko sa vzťahuje aj na našu dobu.

Veľký pôst odhaľuje pravdu o našej spáse, občas pravdu trpkú a nepeknú. Práve preto Cirkev počas Veľkého pôstu výraznejšie hovorí o ľudských nepravostiach. V určitom zmysle sa modlíme k slávnym zeme nekorektne, lebo pre nás je hlavná večná spása ľudských duší, a nie uvažovanie o tom, ako neraniť slávnych tohto sveta. Ako ináč budú spasení tí, ktorí uviazli v pozemskej sláve?

Svätý Paisij Svätohorec povedal: „Jeden človek sa opýtal: „Prečo počas Veľkej Štyridsiatnice spievame: Pridaj im zla, Pane, pridaj zla slávnym zeme? Veď je to kliatba“. Odpovedal som mu: „Keď idú barbari bez akéhokoľvek dôvodu do vojny proti hocakému národu so zámerom zničiť ho, a národ sa modlí, aby ich postihlo zlo, – to jest, aby sa im polámali vojnové vozy, ochoreli ich kone, aby im ich zámer niečo prekazilo, – je to dobré alebo zlé? Sväté Písmo ma na mysli práve to, aby na svojej ceste narazili na prekážky. To nie je prekliatie“.

A keďže to nie je prekliatie, tak samotnú myšlienku o kliatbach vyhodíme zo svojich hláv.

„Pridaj im zla“, tým sa rozumie nie zlomyseľné pôsobenie zhora, nie rozmnoženie hriechov ľudí, ale prozreteľná starostlivosť Boha o uzdravenie duší pyšných ľudí. My sa modlíme, aby Pán zvrhol ich pýchu a tým ich zachránil. To je to isté, ako sa modliť: „Zachráň Pane toho človeka cestami, ktoré poznáš iba Ty“. To jest, Ty sám vieš Pane ako, tak ho tak zachráň, ak chceš – cez chorobu, ak chceš – cez prepustenie z práce, ak chceš – cez hanbu a pošliapanie jeho zdanlivej slávy. Len nech bude zachránená jeho nesmrteľná duša.

Príklad kamenára Eulogia

V prológu sa píše o kamenárovi Eulogiovi, jednoduchom pracantovi, ktorý v kameňolome tvrdo pracoval každý deň. Mal neuveriteľne citlivú dušu. Pokiaľ Eulogios tvrdo pracoval, delil sa o svoj zárobok s biednymi, mrzákmi, vôbec, s ľuďmi sociálne nezabezpečenými. Istý stavec uvažoval: „Ak by bol Eulogios bohatý, koľko dobra by urobil!“ Stavec Boha uprosil a už nasledujúci deň Eulogios našiel v skale jaskyňu plnú zlata. Aké bolo prekvapenie starca, keď pred sebou videl neobyčajne skúpeho, nesrdečného a krutého človeka, ktorý myslel iba na seba! Eulogios sa presťahoval do Konštantínopola, dosiahol vysoký post, ale obyčajných smrteľníkov vedľa seba si už nevšímal. Stavec sa zhrozil: „Ja som svojou modlitbou skazil človeka“. Teraz pre Eulogia vyprosoval predchádzajúci ťažký život. Po určitej dobe sa k moci dostal nový vládca, zmenila sa situácia v krajine a Eulogios bol zbavený svojho majetku. Keď sa vrátil do rodnej dediny, znovu začal tvrdo pracovať v kameňolome. Postupne sa v jeho srdci znovu prebudila jeho ľudskosť a milosrdenstvo k blížnym.

Čiže, chceš sa modliť za iných? Tak vedz, čo prosiť. Nepros o bohatstvo, lebo toho, za koho sa modlíš, zahubíš. Nepros o život bez súženia, lebo pokoj ľudí ničí. Pros o spásu nesmrteľnej duše, a Pán mu dá spásu, ak to bude potrebné, aj cez súženia.

Pamätáte si podobenstvo o neplodnom figovníku? Tri roky neprinášal úrodu. Hospodár ho už chcel vyťať, ale vinohradník povedal: počkaj, ešte ho nechaj „*okopem ho pohnojím*“, azda ešte prinesie úrodu²⁶. Tak je to aj s nami, keď neprinášame úrodu, obkladajú nás hnojom. Nie je to veľmi príjemné. Zato, duša sa stáva pokornou a začína prinášať plody.

Posledné, čo by sa chcelo dodať, – snažme sa vyhnúť konkretizácii. Nie je potrebné, aby sme v svojej predstavivosti určovali, kto konkrétne dnes sú tí „slávni zeme“, ktorým, Bože, pridaj nešťastia. Pán vidí ľudské srdcia. A pyšný chudák sa môže v Božích očiach ukázať horší, ako pokorný boháč.

Skutočne bohatý je ten, kto je bohatý dušou, a slávny – kto získaval blahodat' Svätého Ducha.

Zverme všetko do Božích rúk.

„Ty však, Hospodin, si môj štít, si moja sláva; pozdvihuješ mi hlavu“²⁷.

A nás, Pane, ochráň pred pýchou a slávou tohto sveta. Daruj nám, Bože, pripojiť sa k Tvojej večnej, nekonečnej sláve!

sv. Ján Kassián Rímsky²⁸

Otázka: „Vo Svätom Písme neraz čítame, že Boh ľudom spôsobuje alebo na nich privádza zlo. Tak napríklad: „*Ja som Hospodin, iného niet. Ja utváram svetlo a tvorím tmu, pôsobím pokoj a tvorím zlo*“²⁹; a inde: „*Či sa stane v meste niečo zlé, ak by to Hospodin nedopustil?*“³⁰.
Odpoveď: „Sväté Písmo niekedy kladie slovo zlo do významu zatrpknutosti, zlosti a hnevu nie preto, aby v svojej podstate naozaj boli zlom, ale preto, že sú za zlo považované tými, ktorým sú spôsobované pre ich úžitok. Božia múdrosť, ktorá vstupuje do uvažovania s ľuďmi, musí nutne používať ľudské slová a vášne. Rezanie či vypaľovanie, jemne konané lekárom pre vyliečenie hnisavých a infikovaných rán, považujú pre seba za zlo tí ľudia, ktorí to musia strpieť. Koňovi je nepríjemné, keď je poháňaný, hriešnikovi, keď je naprávaný. Všetko učenie sa tým, ktorým je prednášané, spočiatku zdá byť trpké, ako hovorí apoštol: „*nijaká prísna výchova v tej chvíli sa nezdá radostná, ale trpká; neskôr však prináša ovocie pokoja a spravodlivosti tým, ktorých vycvičila*“. A tiež: „*koho Pán miluje, toho prísne vychováva a trestá každého, koho prijíma za syna... A ktorého syna otec nekarhá?*“³¹. Niekedy sa slovo zlo používa vo význame nešťastí, ako vo výroku: „*Potom Boh oľutoval zlo, o ktorom povedal, že ho vykoná nad nimi, a neurobil to*“³², tiež: „*ty si Boh milosrdný, ľútostivý, zhovievavý a veľký v zľutovaní a zmilúvaš sa nad nešťastím*“³³, čiže nad nešťastiami a pohromami, ktoré si nútený na nás dopúšťať pre naše hriechy. Iný prorok vediac, že nešťastia sú pre niektorých osožné, nie z dôvodu nepriateľstva voči nim, ale z dôvodu prania im spásy, tak modlitbou prosí Boha: „*pridaj im zla, Pane, pridaj zla slávnym zeme*“. Sám Pán hovorí: „*Hľa, ja privediem na*

²⁶ Porovnaj Lk 13, 6-9.

²⁷ Ž 3, 4.

²⁸ [Книга пророка Исаии, Глава 26, стих 15 \(ekzeget.ru\)](http://ekzeget.ru)

²⁹ Iz 45, 6-7.

³⁰ Am 3, 6.

³¹ Pozri: Heb 12, 6-7, 11.

³² Jon 3, 10.

³³ Jon 4, 2.

*nich zlé*³⁴, čiže súženia a plienenie, aby ich skutočne spásonosným trestom prinútil obrátiť sa a ísť k Tomu, kým v svojom šťastí pohrdali. Preto nemožno nešťastia považovať za skutočné zlo, lebo mnohým pomáhajú k dobru a sú prameňom večnej radosti. Preto všetko, čokoľvek nám na zlosť, hnev, zatrpknutosť robia naši nepriatelia alebo ktokoľvek iný, nemôžeme považovať za zlo. Teda, ak bude svätému mužovi spôsobená smrť, netreba to chápať tak, že mu bolo spôsobené ozajstné zlo, ale len niečo medzi tým, čo pre hriešnika hoci aj predstavuje zlo, ale pre spravodlivého pokoj a zbavenie sa zla. „*Smrť je pre spravodlivého muža pokojom, jeho cesta je skrytá*“³⁵. Spravodlivý muž smrťou nič nestráca a nič zvláštne neznáša, ale čo sa mu muselo stať podľa zákona prírody, tomu bol podrobený zlobou nepriateľa no nie bez odmeny vo večnom živote, a ten dlh, ktorý musí každý podľa nemenného zákona splatiť smrti, on spláca, a pritom získava hojnosť plodov a za svoje utrpenie aj veľkú odmenu“.

³⁴ Jer 11, 11.

³⁵ Jób 3, 23.